

VLOGA MANJŠINSKE ŠOLE PRI OHRANJANJU SLOVENSKEGA JEZIKA IN KULTURE

Prispevek se posveča vlogi, ki jo ima manjšinska izobraževalna ustanova pri ohranjanju slovenskega jezika in kulture pri dijakih, ki se odločijo za šolanje na njej. Kot študija primera je bila izbrana Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu, ki je razmeroma majhna manjšinskošolska ustanova s staro in bogato tradicijo, locirana na koroškem podeželju, poseljenem s pripadniki slovenske skupnosti in ima pomembno mesto v manjšinskem šolstvu na avstrijskem Koroškem. Šola izobražuje za poklice, ki jih zaledje šole potrebuje, v zadnjih letih se kot eden glavnih učinkov šole kaže usposobljenost dijakov za čezmejne gospodarske stike. Od vsega začetka je šola cenjena zaradi poudarka na večjezični in humanistični izobrazbi ter predvsem zaradi velikega prizadevanja za ohranjanje slovenskega jezika in kulture.

Ključne besede: narodne manjšine, manjšinsko šolstvo, avstrijska Koroška, koroški Slovenci

1 Uvod

Manjšinski izobraževalni sistem sodi med ključne razvojne dejavnike narodnih manjšin in ima precejšnjo vlogo pri ohranjanju in razvijanju slovenskega jezika v območjih kulturnega stika. Tri stebre manjšinskega srednjega šolstva na avstrijskem Koroškem predstavljajo Zvezna gimnazija in Zvezna realna gimnazija za Slovence v Celovcu,¹ Dvojezična zvezna trgovska akademija v Celovcu² in zasebna (cerkvena) Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu.³ Vse tri imajo pomembno težišče prav na jezikovno-kulturnih vsebinah;

¹ Več o šoli na <<http://www.bgslo.at/>>.

² Več o šoli na <<http://www.hak-tak.at/>>.

³ Več o šoli na <<http://www.hlw-stpeter.at/>>.

poleg splošnih in poklicnih izobraževalnih vsebin namreč posredujejo jezik in kulturo tako manjšinskega kot večinskega naroda – seveda ne le zaradi svoje »manjšinskosti«, temveč tudi zaradi poudarjene vloge večjezičnosti v narodno mešanem in obmejnem okolju.

Petletna privatna Višja šola za gospodarske poklice,⁴ ki je bila izbrana za našo študijo primera, je bila ustanovljena leta 1989⁵ in ima isti program kot vse primerljive šole v Avstriji,⁶ posebnost v primerjavi z njimi pa je njena dvojezičnost; namreč, poleg tega, da se slovenščina poučuje kot šolski predmet, je slovenski jezik tudi enakovreden učni jezik pri vseh predmetih. V času od začetka delovanja do danes je šola presegla regionalne in državne okvire in postala »vseslovenska«. Izoblikovala si je močno lokalno zaledje, zanje se odločajo dijaki, ki prihajajo iz večine občin dvojezičnega ozemlja na avstrijskem Koroškem, hkrati pa se na njej šolajo tudi mladi iz Slovenije, predvsem iz bližnjih gorenjskih občin.

Šola je prva poklicnoizobraževalna ustanova na Koroškem, ki je absolventom z opravljenim zrelostnim izpitom odprla univerzitetna vrata,⁷ in tako daje mladim možnost za kontinuirano dvojezično izobraževanje od končane osnovne šole

⁴ V nadaljevanju VŠGP.

⁵ Šola ima bogato tradicijo. Zavod šolskih sester je v letu 2008 praznoval 100-letnico ustanovitve. Leta 1908 je v Št. Petru svoja vrata najprej odprla slovenska ljudska šola, trirazrednica s slovenskim učnim jezikom. Štiri leta kasneje so začeli izvajati gospodinjске in šivalne tečaje za dekleta, ki do takrat niso imela možnosti za izobraževanje. V času druge svetovne vojne je bila v prostorih zavoda sirotišnica, leta 1946 pa so odobrili ustanovitev prvega otroškega vrtca s slovenskim jezikom na Koroškem. Iz tečajev se je sčasoma razvila kmetijsko-gospodinjška šola, ki je bila leta 1955 tudi javno priznana. Tu so se šolala dekleta z vsega dvojezičnega ozemlja od Šmohorja do Djekš in Labotske doline. V sedemdesetih letih se je na šolo začelo vpisovati vedno več učenk iz Slovenije, predvsem Primorske, in tudi hčerke slovenskih zdomcev iz Nemčije. Leta 1966 je ob kmetijsko-gospodinjški šoli na novo začela delovati tudi enoletna gospodinjška šola. V šolskem letu 1974/1975 je zavod prenehal s kmetijsko gospodinjško šolo, ustanovljena pa je bila triletna strokovna dvojezična šola za ženske (pozneje gospodarske) poklice. Ta je bila ukinjena ob koncu leta 1989/1990, ko je bila ustanovljena petletna Višja šola za gospodarske poklice (Jubilejni zbornik ob 90-letnici Zavoda šolskih sester).

⁶ V Avstriji traja obvezno splošno šolanje devet let. Začne se po dopolnjenem šestem letu starosti s štiriletno ljudsko šolo (*Volksschule*). Po zaključenem izobraževanju na primarni ravni sta na izbiro dve vrsti šol, ki trajata štiri leta: glavne šole (*Hauptschule*) in nižja stopnja splošno izobraževalnih višjih šol (*Allgemeinbildende höhere Schule*). Po zaključku ene od teh šol se učenke in učenci lahko odločijo za šolo s poudarkom na splošni ali poklicni izobrazbi. Izobraževanje na splošnih šolah – SVŠ (gimnazija, realna gimnazija, realna gimnazija za gospodarske vede) traja štiri leta in se zaključi z zrelostnim izpitom (maturó). Poklicno izobraževanje poteka preko dveh izobraževalnih vej. Približno ena petina vseh učenk in učencev zaključi deveto leto svojega obdobja obveznega šolanja na enoletni predpoklicni šoli (*Polytechnische Schule*), ki jih pripravi na prehod v vaješko dobo. Druga možnost poklicnega izobraževanja pa so poklicne srednje šole – PSŠ (*Berufsbildende mittlere Schulen*), ki trajajo od enega do štirih let, ali višje poklicne šole – VPŠ (*Berufsbildende höhere Schulen*), ki se po petih letih zaključijo z zrelostnim izpitom (maturó). Ponudba poklicnih šol sega od trgovskih šol in trgovskih akademij do šol za socialne poklice, kmetijske in gozdarske šole in široko razčlenjene skupine šol za tehnične, gospodarske in umetniške poklice. Uspešen zaključek ene od teh šol pomeni pridobitev kvalifikacije za primerno izvajanje poklica. V to skupino šol spada tudi Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu.

⁷ Uspešen zaključek (zrelostni izpit) ene od SVŠ ali VPŠ ali opravljen poklicni zrelostni izpit omogoča dostop do akademij (*Akademien*: inštitucije za izobraževanje učiteljev) in posekundarnih tečajev za poklicno izobraževanje (*Kollegs*), visokih strokovnih šol (*Fachhochschulen*) in univerz (*Universitäten*).

naprej. Možnost izobraževanja na manjšinski šoli je zagotovo pomembna za nadaljnji jezikovni, kulturni, socialni in družbenogospodarski razvoj manjšine, saj imajo mladi, ki končajo šolanje, večje možnosti pri enakopravnem vključevanju, dajanju pobud in pri neposrednem sodelovanju v regionalnem, socialnem in gospodarskem razvoju občin, od koder prihajajo.

2 Metoda dela in potek raziskave

Prispevek prikazuje samo del rezultatov obširne empirične raziskave,⁸ katere namen je bil proučiti učinke manjšinske šole na narodno skupnost na avstrijskem Koroškem in na obdajajoče okolje. Med drugim je bilo zelo pomembno tudi ugotavljanje, koliko po mnenju dijakov, njihovih staršev, nekdanjih dijakov, učiteljev in drugih sodelavcev šole šola prispeva k ohranjanju slovenske zavesti in slovenskega jezika.

Raziskavo s pomočjo anketnih vprašalnikov smo izvedli v šolskem letu 2005/2006 med celotno populacijo dijakov⁹ Višje šole za gospodarske poklice in njihovih staršev, obenem pa so bili vanjo vključeni tudi absolventi oziroma nekdanji dijaki, ki so v letih delovanja VŠGP na njej maturirali. Glede na to, da čisto vsi niso mogli oziroma želeli sodelovati, je bilo celotno število sodelujočih v raziskavi 125 dijakov, 22 staršev in 45 nekdanjih dijakov. Za potrebe pričujočega prispevka smo upoštevali samo odgovore dijakov, ki prihajajo iz Avstrije,¹⁰ skupno število teh je bilo 91. Kadar smo odgovore staršev in nekdanjih dijakov obravnavali kot dopolnitev ključni analizi (tj. analizi odgovorov dijakov iz Avstrije), smo to v prispevku posebej omenili.

Razprava je močno podkrepljena tudi z dognanji, ki so nastala na podlagi opazovanja in aktivnega sodelovanja na Višji šoli za gospodarske poklice v šolskem letu 2006/2007, ko je avtorica prispevka tam opravljala službo jezikovne asistentke za slovenščino.

3 Rezultati in razprava

3.1 Jezikovna sestava anketiranih

⁸ Damjana Kern: *Regionalni učinki manjšinske šole na primeru Višje šole za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, mentor izr. prof. dr. Jernej Zupančič, Ljubljana, 2006.

⁹ V šolskem letu 2005/2006, ko smo opravili anketno delo, je šolo obiskovalo 125 dijakov petletnega programa in 15 dijakov enoletnega programa.

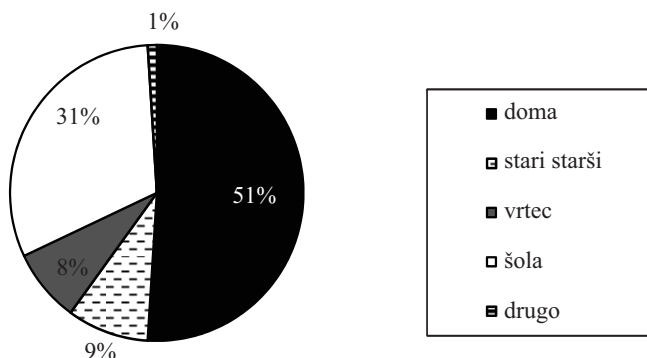
¹⁰ Približno tretjina dijakov na VŠGP prihaja iz Slovenije. Zanje smo pripravili nekoliko drugačne vprašalnike. Njihovih odgovorov za potrebe pričujočega prispevka nismo upoštevali.

3.1.1 Prvo učenje slovenskega jezika

V anketnem vprašalniku smo dijake vprašali, kateri jezik so se naučili doma. 30 anketiranih dijakov iz Koroške se je v zgodnjem otroštvu v krogu svoje družine naučilo samo slovenščino, 38 dijakov se je najprej naučilo nemško, šele nato tudi slovensko (bodisi doma, v vrtcu, šoli ali kje drugje), 23 se jih je opredelilo za kategorijo mešano in so se doma istočasno učili slovenski in nemški jezik.

Na vprašanje, kje so se naučili slovenščino, jih je dobra polovica (53 dijakov) odgovorila, da so se jo naučili doma. Tretjina dijakov navaja, da so se slovenščino začeli učiti šele v šoli. Večinoma so to dijaki, ki so obiskovali dvojezične ljudske šole, nekaj pa jih je dopisalo, da se jo učijo, odkar se šolajo na VŠGP v Št. Petru. Preostalih 8 % jih navaja, da so se s slovenščino spoznali v vrtcu, ravno toliko pa je takih, ki pripisujejo zasluge za znanje slovenščine starim staršem.

Kje ste se naučili slovenski jezik?

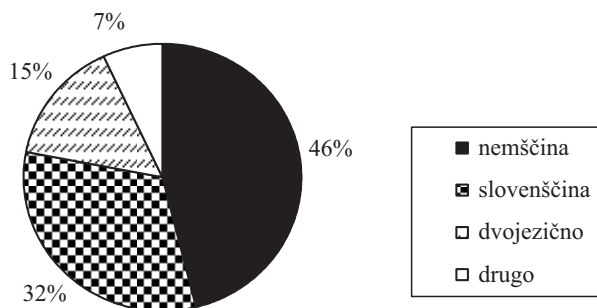
Graf 1: Prvo učenje slovenskega jezika pri dijakih VŠGP. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

3.1.2 Pogovorni jezik v družini

Zanimalo nas je, v katerem jeziku se v vsakdanjem življenju običajno pogovarjajo v družinah anketiranih dijakov. Dijake oziroma njihove družine smo (glede na pogovorni jezik) razvrstili v tri skupine:

- slovensko govoreče družine (družine, kjer je bila kot pogovorni jezik navedena slovenščina);
- nemško govoreče družine (družine, kjer je bila kot pogovorni jezik navedena nemščina);
- dvojezične (slovensko-nemško govoreče) družine (družine, kjer so kot pogovorni jezik navajali slovenščino in nemščino).

Sestavili smo seznam devetih različnih navedb, te pa smo porazdelili v štiri glavne skupine: slovenščina, nemščina, dvojezično (nemščina in slovenščina) ter drugo (italijanščina, hrvaščina, ruščina ...). Iz odgovorov o pogovornem jeziku v družinah anketiranih je razvidno, da se »tehtnica« družinskega jezikovnega koda nagiba v prid nemškega jezika. Med dijaki jih namreč 32 % izhaja iz slovensko govorečih družin, 15 % iz dvojezičnih družin, 46 % je dijakov iz nemško govorečih družin, preostali izhajajo iz družin, kjer doma govorijo kateri drug jezik.

Graf 2: Pogovorni jezik v družinah dijakov VŠGP. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Potrdil se je paradoks, ki ga omenjajo že mnogi drugi avtorji (Ogris 1995; Domej 2004; Busch 2008), namreč, da je v dvojezičnem šolskem sistemu na eni strani čedalje manj ljudi, ki so se naučili slovensko že doma, po drugi strani pa raste število tistih, ki se brez predznanja odločijo za učenje slovenščine. Za pouk in učenje slovenščine se zelo pogosto odločajo otroci, katerih materni jezik je nemški. Vpis tistih, ki so navedli samo nemški jezik, lahko kaže na več stvari. Mogoče je, da gre za jezikovno asimilirane prebivalce slovenskega porekla, ki želijo preko slovenske šole obdržati oziroma ponovno navezati stik s slovensko kulturo in narodom, čeprav v našem primeru tega ni omenil nihče. Bolj verjetno oziroma iz odgovorov razvidno pa je, da so posamezniki z nemškim maternim jezikom spoznali vrednost dvojezičnosti oziroma, da na Koroško prodira evropska miselnost, ki presega stare delitve, zamere in predsodke, večjezičnost pa se razume kot prednost oziroma priložnost. Da je po vstopu Slovenije v EU slovenščina postala eden izmed uradnih jezikov EU, je na »jezikovnem trgu povzročilo večjo dinamiko« (Busch 2008). Dijaki oziroma njihovi starši so sami priznali, da je povečano zanimanje za učenje slovenščine povezano z uporabnostjo le-te v poslovnih stikih, da je »slovenski gospodarski prostor za Koroško atraktiven«, kvalitetna jezikovna izobrazba v jezikih sosedov pa zagotovo pomeni prednost pri zaposlovanju na enotnem evropskem trgu.

3.1.3 Narodnostna sestava dijakov VŠGP

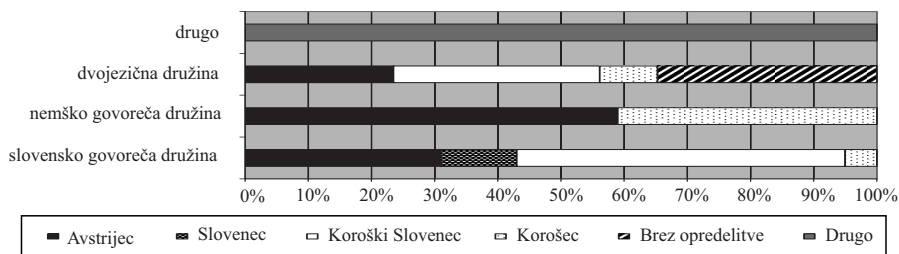
Vprašanje o narodni identiteti smo v vprašalniku postavili tako, da se je vsakdo lahko opredelil za poljubno število identitet, poleg tega pa smo dijake povprašali tudi, kakšne narodnosti so njihovi starši. Pri odgovorih vprašanih dijakov iz Avstrije je prihajalo do hkratnega nastopanja več identitet,¹¹ t. i. večplastnosti identitete. Pojavljale so se opredelitve po državni pripadnosti (Avstrijci), regionalni (Korošci, koroški Slovenci), nekajkrat je bila narodna pripadnost enostavno kar sinonim za jezikovno pripadnost, v nekaj primerih pa se dijaki niso narodnostno opredelili.

V skladu s povedanim smo izluščili 4 identitete:

- »Slovenci« (narodna – kulturna identiteta);
- »koroški Slovenci« (manjšinska identiteta, ki vsebuje narodno in regionalno noto obenem);
- »Korošci« (regionalna oziroma deželna identiteta brez narodnega ali jezikovnega predznaka);
- »Avstrijci« (državna – politična identiteta; v smislu državne pripadnosti, ki je lahko opredeljena tudi kot nacionalna).¹²

V skupino »drugo« smo uvrstili tiste, ki so navedli katerokoli drugo narodno identiteto.

Med dijaki iz slovensko govorečih družin (32 % vprašanih) so se 4 opredelili za Slovence, 15 za koroške Slovence, 9 za Avstrijce, 1 pa za Korošca. Zanimivo je, da so vsi omenjeni svoje starše uvrstili med koroške Slovence. Iz dvojezičnih družin (16 % vprašanih dijakov) se jih ima 5 za koroške Slovence, 5 se jih ni opredelilo oziroma smo lahko celo prebrali sarkastične komentarje ob tem vprašanju, preostali pa so se opredelili za Avstrijce (4 dijaki) oziroma Korošce (1 dijak). 25 dijakov iz nemško govorečih družin se je opredelilo za Avstrijce, 16 pa za Korošce. Ostane še 6 dijakov, ki imajo drug narodnostni izvor.

Graf 3: Narodnost anketiranih dijakov VŠGP glede na jezikovno poreklo družine. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

¹¹ Pri dijakih, ki so hkrati navedli več identitet, smo upoštevali tisto, ki jih natančneje opredeljuje (če so npr. navedli nacionalno (Avstrijec) in regionalno (Korošec), smo izbrali slednjo).

¹² Delitev uporablja tudi Zupančič (1999).

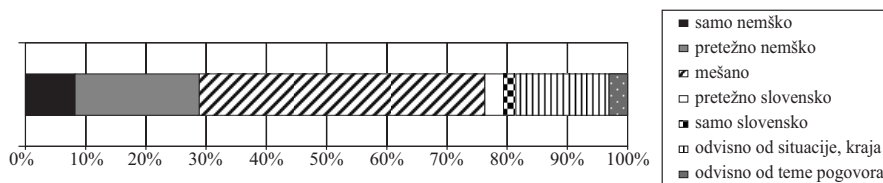
Navedbe v vprašalnikih kažejo, da mladi na Koroškem, tudi tisti, ki izhajajo iz slovensko govorečih družin, sebe vidijo kot dvo- ali večjezične Korošce, ki med drugim znajo tudi slovensko. Pojavlja se večplastnost identitete.¹³ Vprašani se za Avstrijce opredeljujejo zaradi državljanstva, vključenosti v avstrijsko okolje in družbo, zaradi istovetenja z avstrijsko kulturo ... Slovenstvo pa navajajo pretežno zaradi jezika enega ali obeh staršev, zaradi slovenskih korenin, tradicije, po pripisanih komentarjih sodeč morda tudi samo zaradi čustvene navezanosti njihovih staršev do slovenstva, ki pa njim samim v resnici niti ni ključnega pomena. Iz odgovorov lahko torej sklepamo, da večina ne zanika svojega slovenstva, res pa je, da so hkrati tudi lojalni avstrijski državljani.

3.2 Raba jezika ob različnih priložnostih

V vprašalniku smo dijakom postavili tudi nekaj vprašanj, katerih odgovori so nam omogočili vpogled v njihovo vsakdanjo jezikovno prakso.

Najprej nas je zanimala raba jezika v pogovorih s sošolci in vrstniki. Po največkrat izbranih odgovorih sodeč, med njimi prevladuje mešana – dvojezična komunikacija. Več kot 80 % tistih, ki so se odločili za ta odgovor, prihaja iz slovensko govorečih družin na Koroškem, nekaj manj kot 20 % je bilo odgovorov dijakov iz nemško govorečih družin, tako so odgovorili tudi trije dijaki iz dvojezičnih družin.

Za pretežno rabo nemščine sta se opredelili dve tretjini dijakov iz nemško govorečih družin, 2 dijaka iz slovensko govorečih družin ter po eden iz dvojezične in družine druge narodnosti. Izključno nemška komunikacija je prisotna pri 9 % dijakov, izključno slovenska pa le pri enem dijaku.

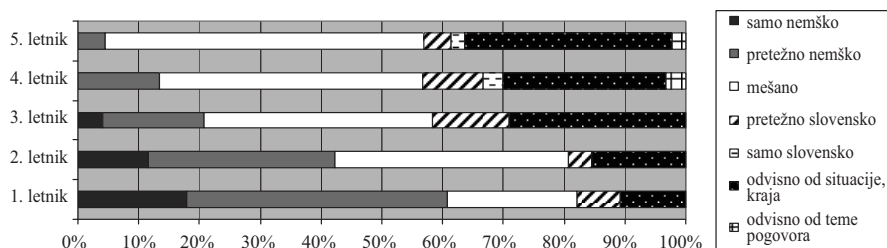

Graf 4: Jezik komunikacije anketiranih dijakov s sošolci in vrstniki. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Analiza odgovorov je pokazala, da se dijaki v višjih letnikih bolj ali manj dosledno poslužujejo dvojezične komunikacije, oziroma se znajo jezikovno prilagoditi situaciji in danim okoliščinam, medtem ko dijaki nižjih letnikov pretežno ali pa kar izključno komunicirajo v jeziku, ki so ga prinesli od doma. Vzrok temu je

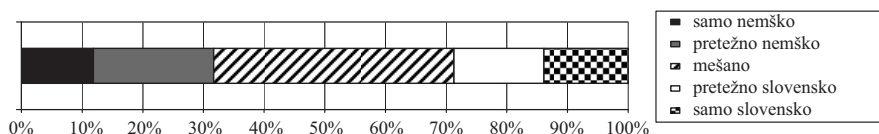
¹³ Pripadnik manjšine v procesu socializacije sprejema vsebine manjšinske identitete in elemente večinskega naroda oziroma družbe, v katero je vključen prek različnih gospodarskih, političnih, izobraževalnih in kulturnih ustanov. Proces socializacije zaradi te dvotirnosti pelje v večplastnost identitete. Več o tem Zupančič (1999).

pravzaprav pričakovan; gotovo je pri dijakih, ki od doma niso prinesli znanja drugega jezika, na začetku prisotna premajhna kompetenca za komunikacijo. Nesposobnost ali težave pri izražanju v drugem jeziku predstavljajo psihološko bariero in posameznik se raje odloči uporabljati jezik, v katerem se pogovarjajo doma. Razveseljivo je, da se iz odgovorov sodeč ta bariera tekom šolanja izgublja in so načeloma vsi sposobni funkcionalne komunikacije tudi v drugem jeziku.

Graf 5: Jezik komunikacije anketiranih dijakov s sošolci in vrstniki (po letnikih). (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Pri neformalni komunikaciji v razredih smo bili priča funkcionalni dvojezičnosti, namreč dijaki so večinoma govorili v jeziku, ki so ga prinesli od doma (bodisi slovenščino ali nemščino), drugojezični so jih razumeli in odgovarjali v svojem jeziku. Priznali pa so, da v praksi¹⁴ ponavadi enojezični govorec določa jezik pogovora, saj bi bilo v mešani družbi žaljivo uporabljati jezik, ki ga drugi ne razume.

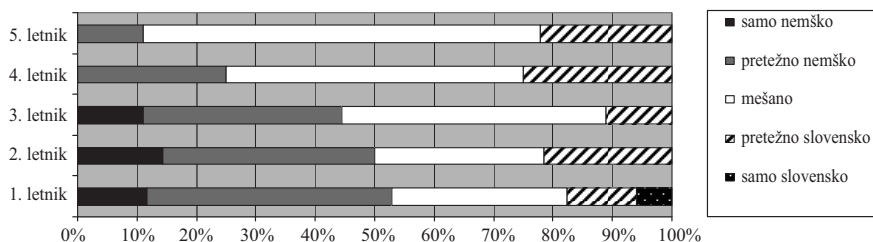

Graf 6: Jezik pogovora anketiranih dijakov s profesorji izven pouka. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Do identičnih sklepov kot pri komunikaciji med sošolci in vrstniki pridemo tudi pri analizi navedb o jeziku komuniciranja s profesorji izven pouka. Že pri površnem pregledu (prim. **Graf 5**) so opazne razlike med dijaki nižjih in dijaki višjih letnikov. Prvi so najpogosteje navajali jezik, ki ga govorijo v družinah; dijaki iz slovensko govorečih družin pretežno slovensko, dijaki iz nemško govorečih družin pa pretežno ali izključno nemško. S profesorji komunicirajo izven pouka v slovenščini tudi dijaki dvojezičnih in slovensko govorečih družin, ki sicer doma govorijo slovensko, na ulici in ob različnih priložnostih pa se pogosteje ali

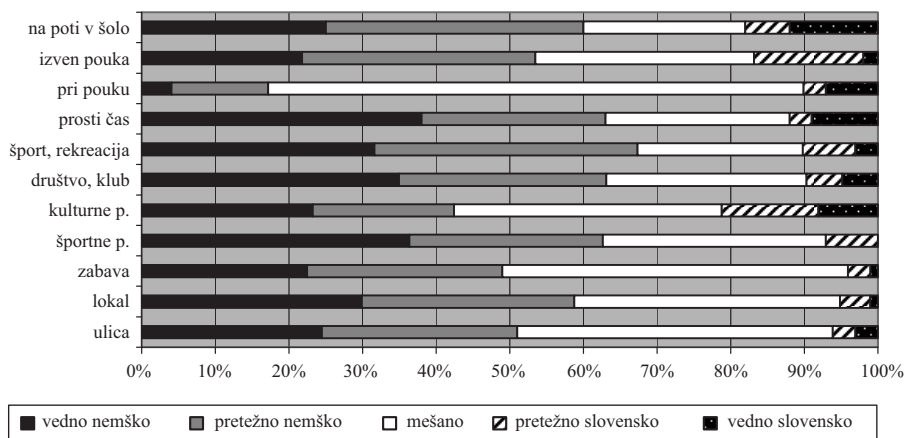
¹⁴ Mišljene so situacije izven šole, saj v šoli vsaj v višjih letnikih ni več enojezičnih govorcev.

kar dosledno poslužujejo nemščine. V višjih letnikih je večinski odgovor, da je komunikacija mešana – torej kombinacija slovensko/nemško.

Graf 7: Jezik pogovora anketiranih dijakov s profesorji izven pouka (po letnikih). (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Dober pokazatelj za izbor jezika v različnih jezikovnih stikih je pogovorni jezik v družini, na podlagi katerega lahko sklepamo, v katerem jeziku pretežno ali izključno poteka komunikacija posameznika. Mešano, tj. dvojezično komuniciranje so dijaki brez izjeme izbrali za jezik komunikacije pri pouku, kjer je dvojezični pouk že sam po sebi organiziran tako, da se enakomerno menjavajo obdobja, ko imajo pouk pri vseh predmetih v slovenskem jeziku, in obdobja, ko ga imajo v nemškem jeziku. Mešano (zdaj nemško, zdaj slovensko) najpogosteje govorijo tudi, kadar beseda nanese na pomenek o šoli ali o vsakdanjih dogodkih. Sicer pa se dijaki iz nemško govorečih družin, če se ne pogovarjajo izključno v nemščini, pogovarjajo pretežno nemško, in sicer večinoma v društvih in klubih; teme, o katerih govorijo pretežno v nemščini, pa so: šola, vsakdanji dogodki ali kadar teče beseda o znancih. Razen v šoli se mešane komunikacije poslužujejo tudi na zabavah, v lokalu ipd.

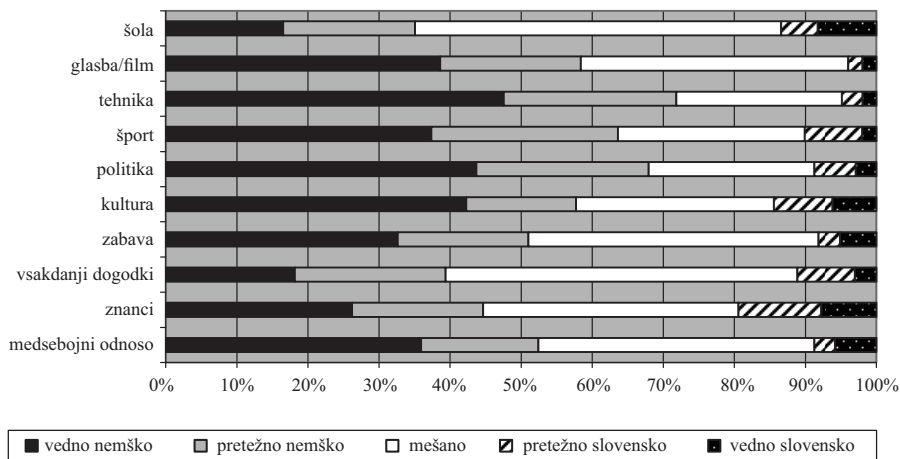

Graf 8: Pogovorni jezik dijakov ob naštetih priložnostih. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Dijaki slovensko govorečih družin so večinoma odgovarjali, da v naštetih situacijah komunicirajo enkrat nemško, drugič slovensko, precej odgovorov pa se je nagibalo bolj proti pretežni uporabi nemščine. Nekaj jih je napisalo, da se v društvih, klubih, na kulturnih prireditvah ter pri športu in rekreaciji vedno pogovarjajo slovensko.

Tema pogovora večinoma ni odločilna za izbiro jezika komunikacije, pri navedenih temah namreč dijaki iz slovensko govorečih družin v glavnem komunicirajo dvojezično. Zanimivo pa je, da dijaki istih družin navajajo, da se o bolj subjektivnih temah (šola, medosebni odnosi ipd.) pogovarjajo slovensko, medtem ko o tehniki, politiki in kulturi ter tudi glasbi in filmu v glavnem govorijo v nemščini. To kaže na morebiten jezikovni primanjkljaj oziroma na to, da so dijaki izraze za tovrstne teme osvojili po vsej verjetnosti iz medijev oziroma iz strokovne literature le v nemškem jeziku.

Tudi tukaj ne smemo zanemariti pozitivnega učinka manjšinske šole v povezavi z jezikovno kompetenco dijakov, ki ga zasledimo ob primerjavi odgovorov dijakov različnih letnikov. Izkazalo se je, da dijaki, bližje ko so zaključku šolanja, pogosteje tudi o omenjenih temah govorijo v obeh jezikih – nemško oziroma slovensko.

Graf 9: Pogovorni jezik dijakov o naštetih temah. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Na podlagi pogovorov s profesorji in tudi na podlagi lastnih opažanj se je izkazalo, da je pogost problem otrok iz slovensko govorečih in dvojezičnih družin, tudi tistih, ki slovenščino (koroško narečje) govorijo doma, da jezik uporabljajo večinoma le kot »medgeneracijsko sporazumevalno sredstvo«, torej v govornih položajih s starši, starimi starši, z avtoritetami v cerkvi, društvih, tudi z učitelji in vzgojitelji v šoli. Manjka pa jim priložnosti, še večkrat pa pripravljenosti, da bi slovenščino doživljali kot jezik sproščene komunikacije med vrstniki v vsakdanjih neformalnih govornih položajih. Razumljivo je, da se kot posledica tega pojavi

odsotnost skupnega pubertetniškega žargona. V nemščini se izražajo brez težav, ker živijo v svetu, kjer ta jezik prevladuje, slovenščini, ki jo srečujejo v šoli, pa manjka sočnih in čustveno obarvanih izrazov za njihove dejanske sporazumevalne potrebe, kar seveda atraktivnost slovenskega jezika precej zniža. To neugodno situacijo po eni strani na šoli vsaj malo rešujejo sošolci iz Slovenije, ki s seboj prinašajo gorenjsko obarvano pogovorno slovenščino in vpletajo v komunikacijo v slovenščini mladostniški žargon. Po eni strani to učinkuje pozitivno na koroške sošolce v smislu usvajanja slovenskega besedišča, po drugi strani pa povzroča zapiranje krogov sošolcev iz skupnih okolij, saj jezik sošolcev iz Slovenije dojemajo kot višjo jezikovno varianto, sami pa ostajajo omejeni s svojim narečjem.

Na tem mestu je gotovo omembe vredno tudi prizadevanje šole, da njihovi dijaki preko osebne izkušnje izkusijo funkcionalnost slovenščine in tudi drugih tujih jezikov. VŠGP namreč redno organizira jezikovne tedne v tujih državah, večkrat letno pa se odpravijo na izlet v Slovenijo, kjer bodisi spoznavajo slovenske kulturne in naravne namenitosti, kraje slovenskih literatov, gredo v gledališče, se srečujejo s slovenskimi literati ..., kar pa na žalost ne prispeva prav veliko k živosti oziroma »mladostnosti« slovenščine.

3.3 Glavni razlogi za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom

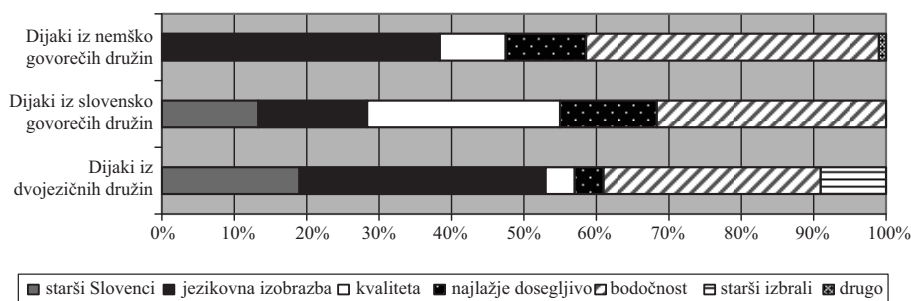
3.3.1 Razlogi za izbiro šole s slovenskim učnim jezikom

Pri vprašanju o razlogih za izbiro šole s slovenskim učnim jezikom smo ponudili dijakom šest možnosti, vsak je lahko izbral več odgovorov:

- ker sta oba starša ali vsaj eden Slovenec;
- ker bom pridobil dobro jezikovno izobrazbo;
- ker je pouk na šoli kvaliteten;
- izbral-a sem šolo, ki je najlažje dosegljiva,¹⁵ ne glede na učni jezik;
- ker znanje s področja gospodarstva nudi dobre možnosti za mojo bodočnost;
- starši so izbrali;
- drugo.

Ponudili smo jim tudi možnost odprtega odgovora, njihove navedbe pa smo združili v kategorijo drugo. Redki dijaki, ki so kaj dopisali, so omenjali negotovost pri odločanju, nasvete prijateljev ipd. Večinoma so se odločali za drugo in četrto navedeno možnost. 37 % jih je izpostavilo dobre možnosti za poklicno prihodnost, 30 % pa jih meni, da je dobro zanje, da se naučijo obeh jezikov.

¹⁵ Mišljena je oddaljenost šole.

Graf 10: Razlogi za izbiro šole s slovenskim učnim jezikom. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Razporeditev odgovorov glede na pogovorni jezik v družinah kaže, da je pri dijakih iz slovensko govorečih in dvojezičnih družin pomemben razlog to, da je vsaj eden od staršev Slovenec. Pri desetini dijakov iz dvojezičnih družin so šolo izbrali starši. Prav tako je desetina dijakov iz nemško govorečih družin izpostavila, da je bilo odločilno tudi to, da je bila šola najlažje dosegljiva.

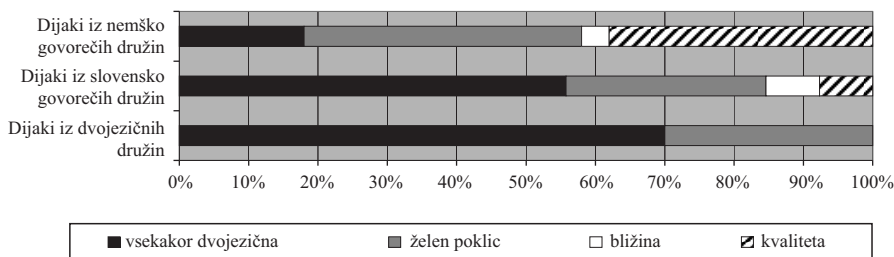
Če primerjamo odgovore nekdanjih dijakov, se ti bistveno ne razlikujejo. Mnogi dodajo komentar, da bi bili danes, če bi se še enkrat odločali za šolo, najbrž odločilnejši drugi razlogi, kot so bili pred leti. Že takrat so največji vtis naredila pričevanja znancev, da je šola kvalitetna in nudi dobro pripravo na poklicno prihodnost. To po zaključenem šolanju večinoma menijo tudi sami. Velik pomen so pripisovali temu, da se bodo na šoli dobro naučili dveh jezikov, manj pomembna je bila dostopnost šole.

3.3.2 Odločilni kriterij pri vpisu na drugo šolo

Pri naslednjem vprašanju smo dijake povprašali, kako bi se odločili, če ob vpisu ne bi bili sprejeti na VŠGP in bi se morali vpisati drugam. Ponovno smo jim ponudili možne odgovore:

- vsekakor bi izbral-a dvojezično šolo;
- izbral-a bi drugo šolo, ki usposablja za želeni poklic, ne glede na učni jezik;
- izbral-a bi šolo, ki je v bližini mojega doma;
- izbral-a bi šolo, ki je znana po kvaliteti, ne glede na učni jezik;

in jim pri zadnjem pustili možnost za lasten odgovor.

Graf 11: Odločilni kriterij pri vpisu na drugo šolo. (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Ko primerjamo odgovore po jezikovni strukturi družin na avstrijskem Koroškem, se izkaže, da je dijakom iz dvojezičnih in slovensko govorečih družin dvojezičnost poglaviten kriterij za izbiro neke šole, medtem ko je pri dijakih iz nemško govorečih družin v ospredju poklicna prihodnost, za katero šola izobražuje. Velikega pomena zanje je tudi dobro ime in kvaliteta šole, bližina pa v tem primeru ne igra najpomembnejše vloge. Dijaki dvojezičnih družin se za bližino in kvaliteto šole nove izbire niso odločali, od dijakov iz slovensko govorečih družin pa se je za oba kriterija odločilo enako (8 %) vprašanih.

3.4 Vpliv šole na slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem

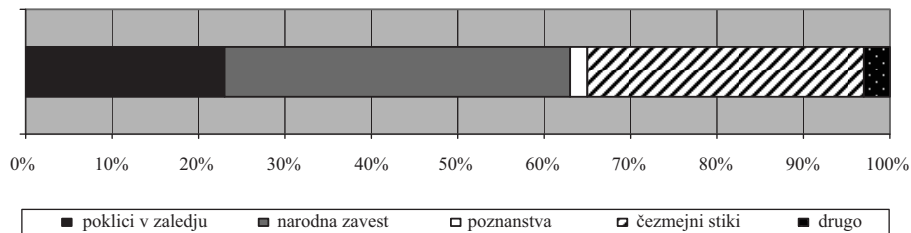
V sklopu vprašanj o odločilnih dejavnikih za izbiro VŠGP smo dijakom postavili tudi vprašanje, kako oni doživljajo vpliv šole na bližnjo okolico in slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem. Ponudili smo jim štiri po našem mnenju najbolj verjetne odgovore:

- šola izobražuje za poklice, ki jih zaledje šole potrebuje;
- šola prispeva k razvijanju narodne zavesti, slovenskega jezika in kulture;
- spoznal bom ljudi, s katerimi bom v svojem poklicu sodeloval;
- šola pospešuje čezmejne gospodarske stike;

in dopustili, da lahko izberejo več naštetih možnosti. Ponovno smo jim pustili tudi odprto možnost za lastno navedbo morebitnih drugih vplivov.

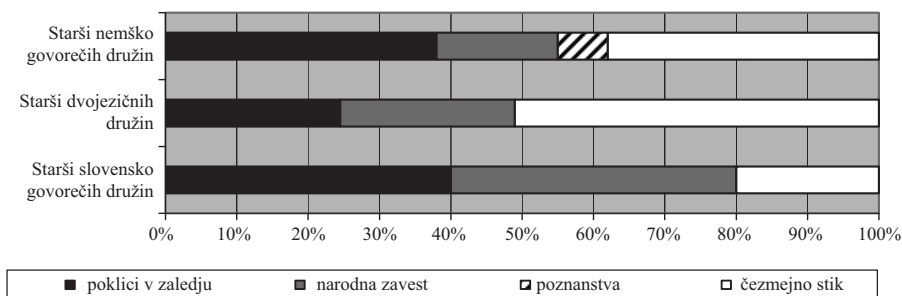
Dijaki VŠGP so največkrat izbrali navedbo, da šola prispeva k razvijanju narodne zavesti, slovenskega jezika in kulture. Za to se je odločilo 40 % vseh dijakov, skoraj vedno v kombinaciji s še katero drugo možnostjo. V pripisanih komentarjih, na katere so nekateri odreagirali zelo občutljivo, se je zazdelo, kot da se v tem razburkanem političnem ozračju konec koncev že spodobi izpostaviti prispevek šole k razvijanju slovenskega jezika in kulture; v resnici pa, da so že nekoliko prenasršeni vzpodbud k bolj zavestnemu slovenstvu.

Nekoliko manj (35 %) se jih strinja, da šola pospešuje čezmejne stike, skoraj četrtina vidi prednost v tem, da šola izobražuje za poklice, ki jih zaledje šole potrebuje. Za navedbo, da so ena od prednosti tudi poznanstva za kasnejše gospodarsko sodelovanje v poklicu, se dijaki niso pogosto odločali; odgovor sta izbrala samo dva dijaka iz Slovenije in en dijak iz Avstrije. Slab odziv je bil v rubriki, v kateri so dijaki smeli sami dopisati vplive šole. Izpostavili so edino številne možnosti za zaposlitev, ki jih šola po maturi prinaša, ter prijateljske vezi, ki se ustvarjajo med Avstrijci in Slovenci tekom šolanja.

Graf 12: *Kako šola vpliva na bližnjo okolico in slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem.* (Vir: Vprašalnik za dijake Višje šole za gospodarske poklice, N=91.)

Do razlik prihaja tudi pri odgovorih staršev. Za razliko od otrok starši vidijo prednost šole v tem, da izobražuje za poklice, ki jih zaledje šole potrebuje. Starši nemško govorečih in dvojezičnih družin bolj izpostavijo tudi pomen čezmejnih gospodarskih in drugih stikov, starši slovensko govorečih družin pa večji pomen vidijo v prispevku šole k razvijanju narodne zavesti, slovenskega jezika in kulture.

Graf 13: *Kako šola vpliva na bližnjo okolico in slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem (starši).* (Vir: Vprašalnik za starše dijakov Višje šole za gospodarske poklice, N=22.)

Analiza odgovorov, ki so nam jih poslali nekdanji dijaki, nas je prav tako pripeljala do zanimivih ugotovitev. Poleg navedenih možnosti, med katerimi so se odločali, so se precej razpisali tudi pri možnosti prostega odgovora. Večinoma

pa se strinjajo, da se v zadnjem času kaže vse večji vpliv šole na pospeševanje čezmejnih stikov in da VŠGP izobražuje za poklice, ki jih zaledje šole potrebuje. Pogosto so pripisali tudi to, da na šoli spoznaš ljudi, s katerimi ti je omogočeno v kasnejšem poklicu sodelovati.

Za drugi odgovor, ki omenja vpliv šole na razvijanje narodne zavesti, so se večinoma odločali nekdanji dijaki z avstrijske Koroške, dijaki iz Slovenije pa so v povezavi s tem napisali najrazličnejše komentarje (dvomijo v kvaliteto slovenščine, zdi se jim, da se pretirano poudarja večjezičnost, omenjajo rivalstvo med koroškimi dijaki in dijaki iz Slovenije itd.). Pojavili so se tudi kritični komentarji, ki se dotikajo samega programa in usmeritve šole. Menijo namreč, da je za slovenske fakultete izobrazba, pridobljena na VŠGP, presplošna, kar zadeva slovenščino kot učni predmet, pa obtičijo bolj ali manj pri znanju, ki ga prinesejo iz osnovne šole. Pojasnilo za to najbrž lahko iščemo v dejstvu, da je to populacija, ki se je soočala z vpisom na slovenske fakultete, in so dobronamerne kritike nastale kot rezultat nevednosti, ki so jih doletele v tem času.

Razumljivo je, da predvsem starši in tudi nekdanji dijaki precej širše gledajo na pomen šole kot dijaki, ki se trenutno šolajo. Oboji se strinjajo, da je uspešnost vsestranskega južnokoroškega razvoja odvisna od izobrazbe prebivalcev, njihovega strokovnega znanja in poznavanja jezikov, za kar je usmeritev Višje šole za gospodarske poklice zelo primerna. Hkrati pa v tem vidijo prednost tudi za slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem. Izpostavijo namreč, da je zelo pomembno tudi to, da se ustvarijo delovna mesta tam, kjer koroški Slovenci živijo, da mladim ne bo treba odhajati drugam.

4 Zaključek

Raziskava je pokazala, da šolanje mladih iz avstrijske Koroške na Višji šoli za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu prinaša številne prednosti za vsestranski razvoj južne Koroške, pomeni pa vsekakor tudi prednost z vidika razvijanja in ohranjanja narodne zavesti, slovenskega jezika in kulture. Po eni strani je razumljivo, da dijaki tega v času šolanja ne cenijo v takšni meri kot po končanem šolanju oziroma se tega dejstva precej bolj zavedajo njihovi starši, ki jih vzpodbujajo za šolanje na dvojezični šoli.

Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu s svojo dvojezičnostjo ter večjezikovnim in v gospodarstvo naravnanim izobraževalnim programom ponuja privlačen koncept šolanja, za katerega se odločajo dijaki s celotnega dvojezičnega območja na avstrijskem Koroškem, med drugim tudi nemško govoreči sodeželani, kar kaže na to, da mnogi sprejemajo dodatno znanje jezika bodisi kot individualno obogatitev oziroma da slovenščina pridobiva na tržni vrednosti oziroma je sprejeta kot gospodarsko pomemben jezik, ki je uporaben v poslovnih stikih in lahko pomeni prednost pri zaposlovanju.

Slovenščina je na šoli enakovredna nemščini in je učni jezik pri vseh predmetih. S številnimi prireditvami, projekti in drugimi dejavnostmi šola vzpodbuja pripadnike manjšine k negovanju družinske oziroma sorodstvene jezikovne tradicije, mladim, ki se s slovensko kulturo in predvsem slovenskim jezikom srečajo šele v obdobju šolanja, pa poskušajo osmisliti rabo le-tega. S tem, ko jezik oživi (npr. v šolskih predstavah, ko so na praksi v Sloveniji ...), poskrbijo za njegovo funkcionalnost, ter tako dvigajo vrednost in odpravljajo predsodke do slovenskega jezika.

Razširjena izobraževalna ponudba na področju manjšinskega srednjega šolstva, v mislih imamo poleg Višje šole za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu tudi možnost vpisa na Slovensko gimnazijo in Dvojezično trgovsko akademijo v Celovcu, daje mladim možnost za izbiro poklica, ki ga lahko dosežejo s kontinuiranim šolanjem v slovenskem jeziku od končane osnovne šole naprej. Šole so si na neki način med seboj konkurenčne, saj posegajo po isti populaciji, razveseljivo pa je, da zanimanje za tovrstno ponudbo kljub temu ne upada, kar v splošnem kaže na odgovarjajoč koncept manjšinskega šolstva na avstrijskem Koroškem.

Ko se zazremo v prihodnost proučevanje problematike, pa se vendarle pojavi kar nekaj odprtih vprašanj. Manjšinska šola nima le funkcije pridobivanja poklicnega znanja, temveč tudi varovanja identitete in zagotavljanja socialnega in demografskega razvoja slovenske manjšine. Kakšna bo vloga šole pri razvijanju narodne zavesti, slovenskega jezika in kulture v prihodnosti, če upoštevamo dejstvo, da je na eni strani čedalje manj dijakov, ki govorijo slovensko od doma, po drugi strani pa raste število mladih iz nemško govorečih družin, ki bi se radi naučili slovenščino? Kako se bo predhodno znanje slovenščine pri dijakih spreminjalo v prihodnosti, bodisi zaradi posledic jezikovne asimilacije bodisi zaradi morebitnega naraščajočega zanimanja? S tem v zvezi je najbrž povsem na mestu tudi pomislek, kako bo tem spremembam sledil pristop k poučevanju slovenščine, da bo pouk postal čim bolj učinkovit tako za tiste, ki pridejo brez predhodnega znanja, za pripadnike manjšine, ki slovenščino (največkrat na narečni stopnji) prinesejo od doma, ter seveda za rojene govorce, dijake iz Slovenije, za katere je slovenščina prav tako pomemben učni predmet.

Viri in literatura

Busch, Barbara, 2008: Slovenščina na Koroškem: jezik manjšine, a ne le to. *Slovenščina med kulturami*. 55–63.

Domej, Theodor, 1989: Šolstvo na narodnostno mešanem ozemlju Koroške kot dejavnik medsebojnega poznavanja in sožitja. *Šola in sožitje/Chiocchetti* San Pietro al Natisone: Lipa. 39–48.

Domej, Theodor, 2004: Manjšinsko šolstvo na Koroškem na zgodovinski prelomnici. *Slovenščina v šoli* 9/3. 44–56.

Kern, Damjana, 2006: *Regionalni učinki manjšinske šole na primeru Višje šole za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu*. Diplomsko delo. Mentor: Jernej Zupančič. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.

Koroški koledar, 2001. Celovec: Založba Drava. 191 str.

Koroški koledar, 2003. Celovec: Založba Drava. 211 str.

Minderheitenschulwesen – Schülerzahlen im Schuljahr 2005/2006.

Ogris, Tomaž, 1995: Slovenščina – dvojezični pouk v južnokoroških šolah. Sedmak, Danilo (ur.): *Podoba našega otroka na Koroškem*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut. 27–38.

Vpisnice dijakov iz obdobja od 1998–1990 do 2004–2005.

Zupančič, Jernej, 1999: *Sloveni v Avstriji/The Slovenes in Austria*. Inštitut za geografijo (Geographica Slovenica 32).

